

Peter Rooij – Nachtvinders

door Peter Vermaas

Wie weleens onze jaarlijkse excursie-es-tafette bezoekt, weet dat het onderdeel "nachtvlinders" het sluitstuk vormt van de excursies van die dag. In de duisternis van het bos rond de Tenellaplas zie je een lichte plek waar het lijkt alsof er een mini-drive-in-bioscoop is opgesteld. Dichterbij gekomen, zie je Peter Rooij en zijn vaste assistent Karel Rijsdijk rond een laken lopen dat verlicht is door een felle lamp. Hoofdrólspelers van dit theater zijn de insecten die met honderdtallen op het licht afkomen. Dit is het theater van Peter Rooij.

Aangetrokken door het licht landen talloze insecten op het witte laken. Ik zie muggen, vliegen, wespen en vlinders. Ik zie ook dat het verschillende soorten muggen en vlinders zijn. Ik zou wel willen weten welke soorten het zijn, maar determineren begint altijd met de vraag "waar moet je op letten?" Ik kijk mee met Peter. De meeste vlinders

sloten op een stroomgenerator. Voor het beste effect zijn lampen nodig die UV licht uitstralen. Vanavond worden hogedruklampen (HPL) gebruikt. Als die aangaan zie je ze langzaam opgloeien, zoals de lampen van straatverlichting. Tegenwoordig wordt ook wel gebruik gemaakt van modernere lamptypes, zoals ledverlichting. Waar het om gaat bij deze lichtbronnen is het spectrum van het licht en dan in het bijzonder ultraviolet licht en blauw en groen licht met een golflengte tussen 365 en 555 Nanometer. Opmerkelijk is wel dat in onze omgeving de oude HPL-lampen meer aantrekkingskracht hebben dan de ledlampen in vergelijking met nachtvlinderopstellingen in het oosten van het land, waar geen verschil te merken is tussen de soorten lichtbronnen. Misschien heeft dit te maken met de altijd aanwezige lichtvervuiling in onze omgeving. Naast het reflecterende laken kan je ook gebruik maken van een "Robinson-trap".

Een val waarbij de vlinders, aangetrokken door het licht, via een trechter in een kist terecht komen. In die kist liggen lege eierkartons waaronder de vlinders zich verstoppert kunnen tot ze op soort gebracht worden. Gekscherend wordt dit "voor de luie vlinderaar" genoemd, omdat je de val gedurende de nacht gewoon kan laten staan om 's morgens de vangst te bekijken en los te laten.

Dan bestaat er ook nog een opstelling die een beetje lijkt op het lakensysteem. Het is een soort koker van wit textiel waarin de lamp hangt. Het lichte oppervlak straalt rondom en trekt de

vlinders aan. Het geheel is een stuk compacter als opstelling. Een stukje verderop in "de Pan" staat een kennis van Peter uit het oosten van het land met zo'n opstelling. Dit systeem heeft als nadeel dat je bij het bekijken van de neergestreken vlinders zelf tegen het licht in staat te turen. Gauw terug naar het laken van Peter.

de geur van rottend fruit. Daar willen de beestjes wel op af komen.

Een andere geur waarmee je nachtvinders kan lokken is die van feromonen. Dit wordt veel voor ongediertebestrijding gebruikt, maar kan net zo goed ook voor onderzoek worden toegepast. Vooral vlinders die niet op smeer of licht afkomen, worden hiermee gelokt, zoals de buxusmot of verschillende soorten bladrollers die in de fruitteelt schadelijk zijn.

De weersomstandigheden zijn redelijk gunstig vanavond. Er staat bijna geen wind en ondanks een paar spetters regen vlogen de vlinders goed. Uit ervaring weet Peter dat wind uit het noorden minder gunstig is. Nachtvinders kan je onderscheiden in micro's en macro's. Voor de verspreiding van de soorten zijn micro's afhankelijk van de wind. Terwijl macro's ook wel tegen de wind in kunnen trekken. Ja, net als bij vogels die trekken, zijn er ook trekvlinders die zich via lange routes verplaatsen en die er enkele generaties over doen om de afstand tussen Afrika en West-Europa te overbruggen. Juist doordat de nachtvinders zich verplaatsen, bestaat de mogelijkheid dat tijdens zo'n avond een bijzondere waarneming gedaan wordt. Gedurende de avond bekijkt Peter het laken aan beide zijden voortdurend en worden de bomen met smeer geïnspecteerd.

Vanavond is Peter alleen, maar vaak heeft hij assistentie, zodat het noteren van de soorten gemakkelijker en vlotter gaat. Afhankelijk van de vlinderactiviteit kan het weleens een lange nacht worden. Peter heeft als stelregel dat hij stopt als er een kwartier lang geen nieuwe soort is waargenomen. Het kan voorkomen dat hij dankzij de variatie aan vlinders tot de ochtend doorgaat. Elke soort wordt genoteerd. Een avond met minder dan 40 soorten noemt hij teleurstellend. Een topavond beleefde hij op de Stekelhoek met meer dan 220 soorten die tot de vroege ochtenduren "in de val liepen". De determinatie

herkent hij zonder ook maar een tel te hoeven nadenken. Soms wordt er een opgepakt om van dichtbij te bekijken. Een enkele keer gaat er een in een potje om thuis nader te bestuderen. Het is al gauw duidelijk ... Peter Rooij weet wat hij doet. Voor mij de vraag: **hoe** doet hij het?

Op 12 augustus 2018 spreek ik met hem af, als hij op een van de locaties die hij dat jaar inventariseert aan de slag gaat. We spreken af bij het parkeerterrein van Natuurmonumenten bij de Rondeweiweg, Rockanje. Peter gaat zijn laken opstellen bij "de Pan". Voordat het donker wordt moet er heel wat voorbereid worden. Met zijn vergunning van NM rijdt hij zijn 4x4 het gebied in, want nachtvinders doe je niet met een vlinder-netje. Uit de laadruimte komen tentstokken en scheerlijnen voor het laken. Eigenlijk zijn er twee lakens. Een staat rechtop en een doek wordt op de grond eronder gelegd. De lampen die aan beide zijden van het laken voor licht gaan zorgen, worden aange-

De laatste wandelaars en hondenuitlaters zijn nieuwsgierig wat hier gaande is. Peter legt het graag uit.

Het is inmiddels kwart over acht. Langs de bosrand worden op regelmatige afstanden bomen ingesmeerd met een stroperig lokmiddel. Terwijl op het open veld de nachtvinders aangetrokken zullen worden door het licht, zullen andere insecten tussen de bomen gelokt worden door de geur van de smeer op de ruwe schors. Het magische goedje wordt door Peter zelf gemixt met een pot appelstroop, een halve fles rode wijn, een kilo geleisuiker, ¼ liter rum en een paar druppels butylacetaat, dat zorgt voor

vindt gedurende de nacht plaats, ook de aantallen worden genoteerd. Een deel gaat mee naar huis omdat van sommige soorten de uiterlijke kenmerken onvoldoende zijn om ze te herkennen. Sommige vlinders moeten geprepareerd worden om aan de genetische eigenschappen de verschillen te kunnen zien. Dat prepareren kost per vlinder enkele uren!

Wat er op je laken neerstrijkt is telkens een verrassing. Deze avond gebeurt het een paar minuten voor middernacht: een "kakelvers" **blauw weeskind** (*Catocala fraxini*), onze grootste "uil".

Deze heeft een voorvleugellengte van 41 tot 48 mm en bij gespreide vleugels is het weeskind 10 cm. In het Noord-Hollands duinreservaat bleek dat er die avond, een uur eerder, ook een gezien was.

De volgende dag meldt hij dit bij Natuurmonumenten met de volgende toelichting:

In Noord-Holland zit echt een populatie. Dat het hier een vers exemplaar is, kan betekenen dat dat hier ook het geval is, maar dan vraag ik me af waarom we hem al niet eerder op de Stekelhoek gehad hebben. Een enkel vers exemplaar kan ook een ontsnapt of losgelaten exemplaar uit een kweek zijn. Waardplant is (ratel)populier en het is wel frappant dat NH (net ervoor) het eerste exemplaar voor 2018 op waarneming.nl zet. Dit beest zit nog ter plekke en had eigenlijk op smeer moeten komen, in plaats van op licht.

Om de soorten juist te determineren helpt het natuurlijk wel dat je kan bogen op de jaren onderzoekservaring die Peter heeft. Veel soorten herkent hij "met een half oog". Soms pakt hij een vlinder om voorzichtig te kijken naar de kleuren en het patroon van de ondervleugels of om de onderkant te inspecteren.

In het kader van ons KNNV-onderzoek van het Quackgors en de invloed van het Kierbesluit heeft Peter al een bijzondere vondst gedaan. Op het laken vloog een prachtpurperuiltje. In heel 2018 zijn in Nederland slechts 8 exemplaren gemeld en het Quackgors-exemplaar was de zevende!

De nachtvinders in Nederland zijn onderverdeeld in 15 families en telt zo'n 2400 soorten die in twee groepen verdeeld worden. Je hebt plusminus 800 macro's en 1600 micro's. Wie nu denkt dat alle grote

nachtvinders automatisch bij de macro's horen heeft het mis. Die onderverdeling stamt uit het verleden, de tijd van Linnaeus. Het voortschrijdend inzicht heeft ons geleerd dat er kleine macro's zijn en ook grote micro's. Een buxusmot is bijvoorbeeld een (grote) micro. Bij het verschil tussen deze groepen gaat het om een ander patroon op de vleugels.

Voor bijzondere soorten zijn er veldgidsen met afbeeldingen en beschrijvingen van de determinatie kenmerken. Maar ja, ook hier heeft Peter een

waarschuwend opmerking bij. De wetenschap staat niet stil. Het gebeurde redelijk vaak dat de naam van een vlinder werd veranderd. Zeker tot in de jaren tachtig van de vorige eeuw zijn dergelijke naamswijzigingen toegepast. Lastig als je een oudere druk van een veldgids gebruikt. Ook de indexen in de determinatiegidsen kunnen verwarring geven. De

index staat vaak gesorteerd op de eerste naam van de vlinder. Als de naamgeving gewijzigd is, wordt het lastig zoeken. Peter weet waar hij over praat, want hij heeft met zijn kennis op het gebied van nachtvinders bijgedragen aan de samenstelling van een van de belangrijkste Nederlandse handboeken die er zijn uitgegeven: "Nachtvinders" uitgeverij Kosmos en Vlinderstichting (ISBN 9789021559223).

Ander naslagwerk:

Handzaam: Micromoths of Great Britain and Ireland – Stirling, Parsons

Zeer gespecialiseerd, 2-delige uitgave met o.a. afbeeldingen van preparaten: Microlepidoptera of Europe – Huemer, Karsholt. Ook goed, met foto's van museumexemplaren: Moths of the British Isles – Skinner. Combinatie micro/macro, fotogids (ook dagvlinders en rupsen):

British Moths and Butterflies – Manley
Stichting Het Zeeuwse Landschap heeft uitgegeven: *Nachtvinders in Zeeland* (ISBN 9789490592073).

Informatie over vallen: The amateur entomologists' Society, A guide to mothtraps and their use – Waring (ISBN 0900054611)

En verder natuurlijk voor dagvlinders en macro's en veel meer:

www.vlindernet.nl en

www.microlepidoptera.nl en

de smartphone-app "obsidentify".

Meekijken over de schouders van deze nachtvinderdeskundige opent je ogen voor een wonderlijk aspect van onze natuur.

Buxusmot